

УДК 94(47)“1917”
DOI: 10.26661/swfh-2017-49-033

В. В. Соловійов

РУМУНСЬКЕ ПИТАННЯ НА ПЕТРОГРАДСЬКІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ СОЮЗНИХ ДЕРЖАВ (СІЧЕНЬ–ЛЮТИЙ 1917 р.)

На основі широкого загалу документальних джерел проаналізована робота Петроградської союзної конференції, та виявлені позиції її учасників відносно основних цілей війни, та ролі Румунського фронту для їх досягнення. В ході розгляду зроблено наголос на наявність суттєвих протиріч у середовищі союзних держав стосовно перерозподілу матеріальних ресурсів для подолання наявної внутрішньої кризи в царській Росії у воєнно-технічній та економічній сфері. Автор приходять до висновку про взаємозв'язок між посиленням кризи в економіці царської Росії та необхідністю, з боку союзників, прямої воєнно-технічної допомоги Румунії у 1917 р.

Ключові слова: Перша світова війна, Румунія, Росія, Англія, Франція, Болгарія, Румунський фронт, Салонікський фронт, Петроградська конференція, Антанта, союзники.

Компанія 1916 року не принесла країнам Антанти довгоочікуваного перелому в війні. Більш того, виникли серйозні непорозуміння в стані союзників, особливо наглядно це проявилось в румунському питанні. Наслідки румунської поразки мали велике значення не тільки для Росії й Румунії, але й для всього блоку союзних держав. На середину січня 1917 року була запланована для проведення в Петрограді конференція союзників, у ході якої передбачалося визначити подальшу стратегію щодо Румунського театру військових дій, а також обговорити питання постачання союзних армій з метою більш ефективного розподілу ресурсів і військових матеріалів серед держав Антанти. У цілому від результатів цієї конференції багато в чому залежав подальший розвиток подій Першої світової війни.

Петроградська конференція завжди була предметом уваги істориків. Питання постачання й перерозподілу військово-економічних ресурсів у ході конференції порушені у фундаментальній роботі, А.Л. Сидорова [1]. Проте в силу своєї специфіки в монографії не порушується питання постачання Румунії. Загалом, на сьогоднішній день відсутні роботи, у яких було б розглянуто участь Росії в постачанні румунської армії, а також питання російсько-румунських фінансових розрахунків.

Водночас у роботах радянських дослідників В.А. Ємеця [2], В.С. Васюкова [3] досить детально розглянутий сам хід конференції й протиріччя в стані союзників. Автори, загалом, приходять до висновку, що союзники, незважаючи на розуміння тяжкого стану Росії, пріоритетними вважали свої інтереси, не беручи до уваги інтереси свого головного союзника. Такого висновку притримуються й сучасні дослідники [4;5]. Проте, розглядаючи політичні аспекти конференції, радянські історики всіляко намагалися показати підпорядковану роль царської Росії, що в цілому вписувалося в радянську концепцію про домінуючу роль Англії й Франції в союзі. Це твердження дуже спірне, оскільки в ході самої конференції російській стороні вдалося відстояти свою точку зору на хід майбутньої кампанії союзників у 1917 році.

Водночас у роботах сучасних дослідників не робиться акцент на румунській підтекст для Росії самої конференції, хоча в цілому в круг завдань російських представників фактично входило, по-перше, переконати союзників щодо прийняття російської позиції відносно місця Румунського фронту в майбутній кампанії 1917 року, що передбачала виключно оборону, і по-друге, змусити союзників до більш справедливого перерозподілу військово-економічних ресурсів держав Антанти як компенсації за втрати, понесені в результаті невдалого виступу Румунії. Це підтверджується значним масивом документальних джерел [6;7;8;9]. Таким чином, на сьогодні відсутні праці, у яких була б комплексно розглянута позиція країн Антанти на Петроградській конференції відносно ролі й місця Румунського фронту в загальносоюзній військовій стратегії, а також питання військово-технічного постачання союзниками румунської та російської армії. Це й визначило мету даної статті.

Досягнення її можливе за умови вирішення наступних завдань: по-перше, дати оцінку положення, що склалося в румунській і російській арміях, за результатами Румунської кампанії 1916 року, по-друге, встановити міру участі кожного з союзників в області постачання румунської армії військовим майном, по-третє, висвітлити основний хід переговорів з військово-політичних цілей війни в ході Петроградської конференції й визначити позицію держав Антанти відносно перспектив використання румунського фронту для їх досягнення, і по-четверте, визначити позицію Англії й Франції в ході переговорів з питання про розширення військово-технічної допомоги Росії, а також виявити їх фактичний результат.

Мрії румунської буржуазії про відтворення “Великої Румунії” дорого вартували румунському народу, змусивши його пройти через усі незгоди війни. Нездатність румунських правителів правильно організувати евакуацію військ і мирного населення, доставку продовольства й забезпечити санітарне обслуговування, призвела до астрономічних втрат. Загалом втрати населення Румунії, включаючи втрати серед військ і цивільного населення, до 1918 року склали 6,3 %. Для країни, що вступила у війну тільки в 1916 році, це була величезна цифра. Для порівняння: Росія за увесь період світової війни втратила 4 %, Англія – 3,7 %, Бельгія – 4,7 %, Італія – 6 %, Франція – 8 % населення [10, с. 21].

Румунська армія була повністю знищена всього за декілька місяців. Із загальної чисельності діючої армії в 520 тис. чоловік до кінця грудня 1916 року було втрачено 310 тис. З них 254 тис. безповоротно [11, с. 240]. Однак ці цифри не є остаточними. Англійський військовий аташе, полковник Гріффс, що став свідком

румунської евакуації, так описував побачене: "Солдати, покинуті на залізницях, помирають від голоду, санітарні потяги залишені напризволяще, для просування санітарного потяга на 50 кілометрів потрібно 10 днів" [12, арк. 1].

Під час боїв у Румунії значними були втрати й російських військ. Слід зазначити, що в радянській, російській і зарубіжній історіографії це питання не знайшло належного висвітлення [13-17]. Дані щодо втрат російських військ у період боїв у Румунії, з серпня по грудень 1916 року, або не наводяться, або називаються свідомо невірні цифри. За нашими підрахунками, загальні втрати російських військ в Румунії складають приблизно 95 тис. чоловік [18, арк.223-235; 19, арк.1-70; 20, арк. 20-60; 21 арк. 4-5;22 арк. 1-33]. З цієї кількості 28 тис. чоловік можна віднести до безповоротних втрат. На тлі величезних втрат Південно-західного фронту в 1916 році, навіть уточнені автором дані, здаються не значними [23, с. 45]. Проте, слід враховувати, що стратегічний програв Росії був значно більшим від людських втрат.

Замість запланованих до перекидання в Румунію в кінці вересня 1916 року 4-х піхотних корпусів, російська Ставка, зрештою, на Румунському фронті зосередила 35 піхотних і 13 кавалерійських дивізій, тобто близько 1/3 усіх діючих армії [24, с. 110]. Перед російською Ставкою постало питання про перспективи подальшого примирення цієї величезної маси військ. Ще в період активних боїв у Румунії 17 і 18 грудня 1916 року в Ставці пройшла нарада, метою якої було створення плану майбутньої кампанії російської армії на 1917 рік [25, арк. 91-114]. Однак, головнокомандувачам фронтами так і не вдалося домовитися щодо місця й мети генерального наступу.

Під час перебування на лікуванні в Севастополі Начальник штабу верховного головнокомандувача [Далі Начштабверх] генерал М. В. Алексєєв 9 січня 1917 року представив Миколі II доповідь, у якій виклав своє бачення майбутніх операцій. При цьому він піддав жорсткій критиці рішення Конференції в Шантільї (23–26 листопада 1916 р.), що ухвалила добитися протягом 1917 року об'єднаними силами Салонікського й Румунського фронтів виходу Болгарії з війни. За глибоким переконанням генерала Алексєєва, "сприятлива обстановка для розгрому союзом Болгарії була втрачена безповоротно" [24, с. 111]. Генерал вважав, що "на Румунському фронті слід було залишити сили, достатні для утримання Молдавії". Російські війська, що вивільнилися таким чином, він пропонував "перекинути знову туди, де б завдавався головний удар" [24, с. 112].

Насправді здійснити головний удар такого спрямування було можливо й без вступу у війну Румунії. Зосередив в Румунії великі сили М. В. Алексєєв не бачив для них практичного застосування і був заклопотаний лише тим, щоб вивести з Румунського фронту якомога більше російських військ. Не випадково в угоді, що регулювала взаємовідносини між російською Ставкою й румунським Верховним головнокомандувачем, був прописаний пункт, що дозволяє Ставці виведення своїх військ без попереднього дозволу румунського короля. Плани російської Ставки по вивільненню як можна більшої кількості російських військ безпосередньо залежали й ще від того, наскільки швидко вдасться відновити румунську армію.

Втрата 2/3 території країни, на якій знаходилися основні сільськогосподарські райони, і майже уся промисловість, змусило Росію і її союзників взяти безпосередню участь не лише в реорганізації румунської армії, але й постачанні її озброєнням, боеприпасами, обмундируванням, інженерним майном і продовольством [26, с. 79-80].

Союзники брали на себе зобов'язання з постачання озброєння румунської армії. Усім іншим, у тому числі інженерним майном, обмундируванням, амуніцією, продовольством, повинна була забезпечувати Росія. Уже з початку грудня 1916 року 2-а румунська армія поповнила склад Румунського фронту на загальних підставах [9, арк. 182]. Головне військово-технічне управління вимушене було додати в план постачання російської армії інженерним майном на 1917-1918 роки 10 % надбавку для румунської армії [9, арк. 183]. З розрахунку на 400 тис. румунську армію російська сторона зобов'язалася поставити відповідну кількість предметів речового постачання й амуніції [27, арк. 9]. Крім того, румунська сторона просила виділення додаткової кількості сукна, матерії й шкіри для самостійного виготовлення цього реманенту в подальшому [28, с. 98].

Серед союзників у справі переозброєння румунської армії основне навантаження взяла на себе Франція. Французьке військово-відомство надавало 150 тис. рушниць Лебеля, 1700 кулеметів Сен-Етьєна, 84 гармати калібру 75 мм, 72 гармати калібру 120 мм, 15 гармат калібру 155 мм і 130 траншейних мортир [29, с. 124]. Англійська сторона зобов'язалася поставити 197 станкових кулеметів, 108 ручних кулеметів і 127 гармат різного калібру [29, с. 122]. Росія також повинна була передати румунам 32 гаубиці калібру 152 мм, 100 тис. застарілих рушниць Ветрі-Віталі і 150 тис. [30, арк. 10; 28, с. 97]. трофейних рушниць системи Манліхера. Додатково до цього у березні 1917 року було підписано угоду з румунською стороною про надання їй 400 кулеметів Максим, 18 млн. патронів, 1 млн. снарядів різного калібру, різної сировини для виготовлення грант і снарядів [28, с. 97].

Окрім замовлень через російські військові й цивільні відомства румунський уряд удався до прямої закупівлі на внутрішніх ринках Росії й розміщення замовлень на виробництво товарів на російських військових і цивільних заводах [30, арк. 5-6]. Своєю чергою, у російському військовому відомстві побоювалися, що замовлення румунської сторони може зірвати план з виробництва предметів, матеріалів і напівфабрикатів для потреб російської армії [31, арк. 12]. У лютому 1917 року було прийняте рішення про утворення особливого російсько-румунського комітету, який повинен був займатися питанням, пов'язаним з постачанням армії Румунії всім необхідним [9, арк. 424]. Загальне керівництво російсько-румунським комітетом було покладено на помічника російського військового міністра, сенатора М. П. Гаріна.

Незважаючи на прийняття Росією на себе зобов'язань з постачання румунської армії й населення всім необхідним, питання про оплату Румунією замовлених товарів, транспортування й зберігання товарів так і

не було вирішене з румунської стороною [2, с.89]. Російське міністерство фінансів планувало переконати союзників на Петроградській конференції, щоб витрати на продовольство й спорядження румунської армії, а також забезпечення біженців і населення були поділені між Росією, Францією й Англією, а не лягали тягаром виключно на одну Росію [2, с.89]. Усього ж, за підрахунками російського міністерства фінансів, на початок 1917 року загальна вартість переданих або таких, що підлягають передачі румунському відомству, матеріалів, дорівнювала 290 млн. рублів [7, арк. 9-10].

Для Росії конференція союзників, що мала відбутися в Петрограді, була важлива не лише у вирішенні фінансових питань, пов'язаних з утриманням румунської армії. Основні цілі Росії були конкретизовані в листі військового міністра Д. С. Шуваєва виконувачу обов'язків Начштабверха генералові В. І. Гурко в листопаді 1916 року. Військовий міністр писав, що "разом з розробкою стратегічного плану кампанії найголовнішим завданням конференції є... постачання Росії союзниками військовими й іншими матеріалами, необхідними для забезпечення виконання російською армією тих завдань, які випадають на її частку в силу рішень конференції" [4, арк. 3-4].

Тим часом, в Росії наростала глибока системна криза у виробництві озброєння, добуванні сировини. Внутрішніх ресурсів країни бракувало для забезпечення потрібного рівня виробництва. Так, нестача металу оцінювалася в 88 тис. т. в місяць [1, с. 324]. Крім того, незважаючи на збільшення видобування, відчувалася гостра нестача міді, алюмінію, олова, свинцю й іншого. Ситуацію посилювала й гостра криза на транспорті [32, с. 361]. Захоплення супротивником Румунії й необхідність постачання її армії й населення усім необхідним ще більше ускладнювали стан речей.

Узявши, фактично, новий фронт на себе до остаточного переформовування румунської армії, російська Ставка для того, щоб мати додаткову кількість дивізій на головному Західному театрі військових дій, вимушена була піти на скорочення складу дивізій з 16-батальйонних до 12-батальйонних [33, с.264-265]. У такий спосіб сили діючої армії повинні були збільшитися на 82 піхотних дивізії без значного збільшення самої чисельності армії [34, с.502-514].

Нестача озброєння призводила до того, що під час формування дивізії 4-ої черги отримували по 32 кулемети й 12 мінометів (замість необхідних по штату 72 кулеметів і 36 гармат калібру 76 мм) [35, с.739; 36 арк. 1-23]. При цьому, навіть такий мінімум отримали далеко не всі дивізії [36, арк. 20, 23,26]. Звичайно, що без важкого озброєння дивізії дуже втрачали у боєздатності. Генерал М. В. Алексєєв, даючи оцінку військовій реформі, вказував на те, що формування нових дивізій без належного технічного оснащення приведе до втрати боєздатності російської армії, особливо на Румунському фронті, де нові дивізії можуть і зовсім залишитися неозброєними [37, с. 88].

Загалом, нестача гармат усіх типів напередодні міжсоюзної конференції оцінювалася Ставкою в 14643 тис. стволів, з них приблизно 9 тис. ГАУ планувало отримати від союзників [1, с.318]. Загальна ж місячна потреба в кулеметах обчислювалася Головним артилерійським управлінням [далі – ГАУ] в 4430 штук, за наявного виробництва їх російськими заводами тільки 1200 штук в місяць [6, арк. 33-34]. Нестача ж сучасних видів озброєння, ручних кулеметів, мінометів, ручних гранат була ще значнішою. Брак озброєння Ставка розраховувала отримати від союзників.

Спочатку інтереси Росії на конференції повинні були представляти голова ради міністрів О. Ф. Трепов, що виконував обов'язки Начштабверха В. І. Гурко й військовий міністр Д. С. Шуваєв, як найбільш обізнана особа в питаннях, пов'язаних з постачанням союзниками Росії. Проте військовий міністр переклав цей обов'язок на свого помічника сенатора М. П. Гаріна [1, с. 311-312, 232]. Напередодні самої конференції сталася чергова реорганізація у військовому й політичному керівництві країни. Новим військовим міністром був призначений генерал Беляєв, а головою Ради міністрів став М. Д. Голіцин. Керівником делегації Росії став М. Д. Голіцин, не здатний здійснювати покладену на нього функцію [38, с.202-203]. Тому фактичне керівництво здійснювалося міністром закордонних справ М. М. Покровським [33, с. 277].

16 січня 1917 року в Петрограді відбулася попередня нарада союзників, на якій були вироблені загальні принципи роботи майбутньої конференції. Присутній на ній французький посол Ж. М. Палеолог не міг не помітити всю незручність і пафос розмов присутніх. "Делегати західних держав, – записав він у щоденнику, – отримали лише невизначені інструкції. У них немає ніякого направляючого принципу для координування зусиль союзників, ніякої програми для колективної дії, для прискорення загальної перемоги" [39, с.310]. У ході цього засідання було вирішено розділити роботу конференції на дві комісії – військову й технічну. Остання була пов'язана з питаннями постачання, транспорту й іншого. Остаточна ж ухвала конференції мала бути винесена після загального пленарного засідання цих двох відділень.

19 січня 1917 року М. М. Покровський урочисто відкрив Петроградську конференцію союзників. Того ж дня почала свою роботу військова комісія. Її склад був наступним: Росію представляв генерал В. І. Гурко й адмірал О. І. Русін, Англію – генерал Г. Вільсон, Францію – генерал Н. Кастельно, Італію – граф Руджієріс-Лацеріі [39, с.309-310]. Представники Румунії для участі в конференції не були допущені, незважаючи на всі зусилля румунського прем'єра І. Бретіану [33, с. 297; 38, с. 220]. Само собою це наочно демонструє фактичне ставлення держав Антанти до нового союзника.

Перше питання, винесене на розгляд, припускало визначення стратегії й термінів закінчення війни, тобто чи будуть союзники прагнути закінчити війну в 1917 році або постараються надати операціям цього року вирішальний характер для завоювання перемоги в подальшому [40, с. 42]. У ході обговорення делегати, прийшли до спільної думки: "Кампанія 1917 року повинна вестися з найвищою напруженою силою та із застосуванням усіх наявних ресурсів". Постало питання про спільний наступ союзників, що не дозволило б супротивникові узяти ініціативу у свої руки [40, с. 43].

Військова кампанія 1916 року також планувалася союзниками з урахуванням спільного наступу і чіткого узгодження дій всіх учасників [42, с.39-51]. Хоча фактично цього протягом 1916 року так і не вдалося досягти [41, с.357]. Виходячи з того, “що супротивник поза сумнівом спробує вирвати ініціативу з рук Антанті”, генерал Гурко запропонував усім присутнім вирішити питання, чи “варто союзникам почати операції якнайскоріше, навіть не закінчивши приготування, або ж, з ризиком втратити ініціативу все-таки забезпечити матеріальну основу майбутнього наступу” [6, арк. 240]. Таким чином Начштабверх хотів відтермінувати наступ, оскільки союзники могли зажадати почати його вже в лютому 1917 року [33, с. 262].

Французький представник заявив, що питання готовності треба розглядати для кожного фронту окремо. Готовність всіх союзних армій для наступу у тому числі і французької армії була визначна, на попередній конференції союзників у Шантільї, на 15 лютого 1917 року. Однак в Петрограді тепер французький представник заявив, що Франція не буде готова на той час сконцентрувати максимум своїх сил, і не зможе відбити наступ супротивника. У такому дусі висловився й генерал Вільямс. Навпаки, італійський представник заявив, що хоч італійська армія і буде готова к 15 лютого 1917 року, однак “наступальні дії зможе розпочати не раніше 2 квітня” [6, арк. 241]. Позиція генерала Гурка була цілком визначеною. У зв'язку з реорганізацією російської армії, генерал вважав, “що ніякі серйозні операції не можуть мати місця в Росії раніше весни” [6, арк. 241]. На той час передбачалося повністю закінчити реорганізацію російської армії.

Зрештою, з огляду на те, що частина союзників не готова почати наступ у лютому, генерал Кастельно запропонував залишити в силі пункт, передбачений ще на конференції в Шантільї: “У разі, якщо один із союзників буде атакований, то інші союзники повинні по можливості швидко виступити з максимумом своїх сил і засобів” [40, с. 43-44]. В цілому ж союзними делегатами було вирішено відстрочити початок наступу.

Як результат, із загальностратегічних питань було прийняте наступне рішення: на всіх фронтах коаліції до 15 лютого 1917 року будуть вжиті всі заходи в цілях перешкодити супротивникові захопити ініціативу операцій. Загальний же наступ повинен був розпочатися між 1 квітня й 1 травня (нового стилю) 1917 року. Остання дата визнавалася усіма союзниками остаточною. Таким чином, цей план дій, висунений союзниками, мало чим відрізнявся від аналогічного, прийнятого на конференції в Шантільї в лютому 1916 року [42, с. 381].

Іншим важливим питанням, що обговорювалося на військовій нараді, були дії щодо виведення Болгарії з війни. Раніше передбачалося здійснити це об'єднаними зусиллями Румунського і Салонікського фронтів. Начштабверх В. І. Гурко прагнув усіма силами змусити союзників відмінити це рішення. Він вказав, що Центральні держави, “напружуючи всі свої сили на головних театрах військових дій, одночасно намагалися завдавати ударів там, де союзники могли протиставити їм лише малі сили (Бельгія, Сербія, Румунія)” [6, арк. 242]. “Чи повинні ми наслідувати їх приклад”, – запитував генерал усіх присутніх. Насправді, це запитання, на думку генерала, виникає лише у ракурсі виконання відповідних рішень в Шантільї від 15 листопада 1916 року щодо операцій проти Болгарії, що передбачало початок спільного наступу проти Болгарії у кінці зими 1917 року [6, арк. 242]. Оскільки це рішення суперечило вже прийнятому рішенню поточної конференції почати наступ весною цього року, французька сторона запропонувала вважати їх такими, що втратили актуальність [6, арк.243]. Що ж до напряму головного удару, то висунені російською стороною категоричні вимоги про спільний удар проти Болгарії, не входили в плани ні французької, ні англійської сторін.

Генерал Гурко був невдоволений такою позицією. Він наполягав, що успішні “дії проти Болгарії можуть бути зроблені лише за умови, якщо вестимуться одночасно з півночі й півдня” [40, с. 44]. Одночасно з цим він натякнув присутнім, що “Салонікська армія може бути не в змозі вести подібну кампанію” [40, с. 44]. На такий випадок В.І. Гурка генерал Кастельно зауважив, що “згідно з рішенням, прийнятим в Шантільї, союзники повинні атакувати всі разом і, можливо, раніше” [6, арк. 243]. Відповідно й румунська армія повинна була взяти в нім участь. Ідеї пасивності румунського фронту в Парижі не співчували.

Щоб остаточно зняти болгарське питання, В. І. Гурком було ініційоване окреме обговорення, присвячене подальшій стратегії союзників на Балканах. Начштабверх висунув вимогу, що “операції на Балканах можливі лише у разі спільних дій на Салонікському фронті і на річці Сереті”. На це французький представник відповів, що активні дії Салонікської армії можливі, тільки “якщо ворог почне знімати у великих розмірах свої війська з македонського фронту”. У той же час Кастельно і Вільямс заявили, що про посилення Салонікської армії додатковою кількістю військ не могло бути й мови, оскільки її чисельність досягла максимуму. З цього виходило, що союзники не хочуть виконувати російську вимогу і вони не стануть наполягати на наступальних діях проти Болгарії. Що і підтвердилося в подальшому ході наради.

Генерал Гурко, залишившись задоволеним такою відповіддю, у цьому питанні визначив російську позицію: “Росія не бачить виняткового інтересу в операції безпосередньо проти Константинополя, оскільки це місто капітулює саме собою того дня, коли буде завдано рішучого удару головним її супротивником” [40, с.46]. Особливо генерал наголосив на тому, що росіяни “не переслідують егоїстичних цілей у військових операціях на Балканах” [40, с. 46]. Завдання ж союзної Салонікської армії, на думку генерала, полягало лише в обороні своїх позицій і відвертанні можливого виступу Греції на стороні Болгарії.

У результаті обговорення було прийняте рішення, що збільшення Салонікської армії може бути здійснене тільки за рахунок відновлення Сербської армії. У завдання армії входило: 1) протистояти всякій наступальній спробі супротивника і, зокрема, забезпечити в межах можливого володіння містом Монастирем; 2) прикувати сили супротивника, і не допустити об'єднання греків і болгар; 3) у разі виведення ворогом своїх сил з Македонії, армії належало перейти в наступ, його метою стало б перервати залізничне сполучення Белград-Константинополь [6, с. 244].

Таким чином, російській стороні вдалося домогтися відміни рішення загальносоюзної конференції в Шантільї, що фактично зобов'язувала російську сторону перенести центр військових зусиль російської армії

із Західного на Румунський театр військових дій, чого Ставка не хотіла з самого моменту виступу Румунії [43, арк. 17-18]. Крім того, в ході подальшого обговорення було вирішено, що кожен союзний командувач має право сам визначити на своєму театрі військових дій напрям головного удару [44, с. 338]. Таким чином, це питання було остаточно зняте, і російська сторона могла визначитися самостійно з напрямом головного удару на Російському ТВД майбутньої кампанії 1917 року.

Робота комісії з постачання полягала в тому, щоб визначити потреби російської армії у військовому постачанні й в які терміни ці потреби можуть бути задоволені союзниками. Головою цієї комісії був військовий міністр М. О. Беляєв. Представником ставки був великий князь Сергій Михайлович.

Заявка санітарного відомства була, відносно, не велика. Вимагалось доставити деяку кількість медикаментів на суму 38 млн. рублів і вагою 9300 тон [1, с. 323-324]. Потреби міністерства торгівлі й промисловості зводилися до отримання із закордону устаткування для портів Білого моря й Владивостока, а також промислового устаткування й матеріалів для 14 заводів, підлеглих міністерству й працюючих на оборону [6, арк. 248]. Міністерство землеробства вимагало ввезення в країну рису з Японії суму 28 млн. рублів, а також сільгоспмашин [6, арк. 248]. Потреби інженерного відомства задовольнялися в самій Росії, за винятком автомобілів, тракторів, моторів, дроту й приладдя бездротового телеграфу.

28 січня 1917 року почалися засідання підкомісії, на яких головував помічник військового міністра сенатор М. П. Гарін і великий князь Сергій Михайлович. Щомісячна потреба Росії в металах оцінювалася в 11,5 млн. пудів, з яких в Росії вироблялося тільки 6 млн. пудів, решту розраховували отримати від союзників [45, арк. 266]. Проте, враховуючи труднощі перевезення, заявка скорочувалася до 2,5 млн пудів, при цьому для перевезення було потрібно 1,9 млн тоннажу або мінімум 1 млн [45, арк. 266 зв.]. Такі розміри заявок не влаштували союзних представників. Вони зажадали розбити усі заявки російського уряду на черги за мірою важливості й переваг, оскільки загальний тоннаж був визначений союзником для російських вантажів лише в 4 млн. тон [6, арк. 248 зв.].

Російський представник О. З. Мішляєвський просив союзників відпустити валюту для закупівлі тоннажу в Англії й Японії. Проте питання валюти англійський представник Лейтон навідріз відмовився обговорювати. Крім того, на його думку, заявки росіян на метал були занадто надмірні. Важливим аргументом, висуненим союзниками, було те, що вантажі в Росію занадто повільно доставляються і потрапляють на фронт тільки через 8 місяців, у той час, як в Англії вони використовуються вже через місяць [6, арк. 249]. У ході тривалих дебатів було вирішено перенести частину російських замовлень з 1917 року на перші місяці 1918 року з розрахунком їх доставки на фронт до 1 травня [1, с. 325].

31 січня 1917 року комісія розбирала заявку військово-технічного управління, відомство заявило про необхідність отримати із закордону 1,2 млн різних вантажів. Одних автомобілів передбачалося отримати 35 тис. штук [46, арк. 297]. Проте англійський представник генерал Пауль вказав, що надії на отримання автомобілів украй мало. Крім того, він відмітив, що кожне російське відомство оцінює свої потреби в 1-1,5 млн. тон в той час, як загальний тоннаж, відведений союзниками Росії, дорівнював всього 4 млн. тон. Зрештою заявку на автомобілі помітно скоротили до 18 тис. штук [46, арк. 297].

5 лютого 1917 року відбулося засідання комісії під головуванням М. О. Беляєва. До 600 тис. тон вже замовленого устаткування для залізниць росіяни просили додати ще 200 тис. тон. [6, арк. 249] Союзники не погоджувалися на ці замовлення. Що стосується замовлень для Міністерства землеробства, У. Лейтон не оспорував їх важливості, але вказував, що в портах скупчилася велика кількість невивезених вантажів, а обмеженість тоннажу дозволяла робити замовлення тільки за рахунок відмови від старих [6, арк. 249].

7 лютого під головуванням В. І. Гурко відбувалося засідання комісії з постачання спільно із стратегічною комісією. Уся робота була закінчена, за цих умов скликання об'єднаної комісії могло мати лише одну мету – затвердити виконану роботу, але не змінити її. Загальний тоннаж, визначений союзниками для Росії дорівнював 3400 тис. тон, але враховуючи можливу втрату вантажів, у тому числі й через дії германських підводних човнів, була передбачена надбавка в 25 %. Таким чином загальна кількість тоннажу дорівнювала 4250 тис. тон [2, с. 346].

Що ж до артилерії, союзники погодилися її поставити, але не в таких об'ємах, як того вимагало ГАУ. Франція в 1917 році повинна була поставити 470 шт. важких гармат і траншейних мортир з снарядами в кількості від 250 до 500 на гармату. Англійці узяли на себе зобов'язання поставляти кожен місяць по 4 батареї важких гармат, крім того 50 гармат (4,5 дюймових) для заміни втрачених. Італія ж брала на себе зобов'язання з березня 1917 року поставити 240 гармат, у тому числі 40 проти аеропланних гармат для флоту [1, с. 330]. Оцінюючи результати роботи комісії з постачання, генерал Гурко відмітив, що представники союзних урядів "знайшли перешкоди" для повного задоволення замовлень російського уряду, і забезпечення російських військ матеріалами буде "далеке від норм, встановлених для французької і англійської армій" [47, арк. 157].

У ході роботи конференції питання про розрахунок Румунії за поставлені їй матеріали так і не було підняте. 13 лютого міністр фінансів П. Л. Барк у листі М. О. Беляєву висловив свою стурбованість таким станом речей, оскільки, на його думку, "за відсутності формальних зобов'язань отримати своєчасно ці суми з румунського уряду буде скрутно" [7, арк. 4]. Проте такий прагматизм в російсько-румунських стосунках наштовхнувся на опір міністра закордонних справ М. М. Покровського. "При остаточному розрахунку (після війни), для нас з політичної та стратегічної точок зору, – зазначав міністр в листі П.Л. Барку, – буде вигідно наполягати на погашенні румунами боргових зобов'язань не грошима, а шляхом угоди про залишення за Росією, частини відступленої румунам території" [7, арк. 4 зв.]. Особливо М.М. Покровський акцентував увагу міністра фінансів "щоб при приведенні в порядок російсько-румунських розрахунків, не склалося формальних перешкод для початку переговорів про передачу території" [7, арк. 4 зв.]. Беручи до уваги роль

міністра М.М. Покровського у виробленні всієї політичної програми Росії на минулій конференції, на наш погляд це пояснює факт відсутності обговорення під час самої конференції даного питання. Проте таким планам М.М. Покровського не судилося здійснитися. У країні назривала глибока криза, яка через декілька тижнів вилилася в Лютневу революцію. Покровський був зміщений зі своєї посади, а новій владі було вже не до подібних політичних комбінацій. Зрештою, розрахунки за надані російським урядом Румунії матеріали й продовольство, узяла на себе Франція [31, арк. 4-5].

Отже, єдиним позитивним результатом Петроградської конференції для російської сторони стала свобода вибору напрямку головного удару на своєму фронті. Союзники в цілому не наполягати на категоричному виконанні постанов конференції в Шантільї. В свою чергу, така позиція дозволила їм не зобов'язувати себе активно військовою допомогою Румунії.

У той же час, задекларована загальносоюзна військово-стратегічна платформа, яка передбачала одночасний наступ на всіх фронтах, з досвіду попереднього року навряд чи була здійсненна. Розрахунки царського уряду і командування на значну союзну допомогу не виправдалися, головним чином через небажання союзників послаблювати військово-технічний потенціал Західного фронту. Таким чином, ми можемо говорити про те що ще до лютневої революції 1917 р російська армія фактично втратила боєздатність. Фактично Англія і Франція виявилися перед загрозою можливого виходу з війни свого головного союзника. Виходячи з аналізу документальної бази дослідження впливає, що розгляд позиції французької та англійської військово-політичного керівництва з приводу скасування рішень конференції в Шантільї, як і питання російсько-румунських економічних розрахунків, вимагають подальшої розробки із залученням більш широкого кола джерел.

Джерела та література

1. Сидоров А.Л. Экономическое положение России в годы Первой мировой войны / А.Л. Сидоров. – М., 1975. – 650 с.
2. Емец В.А. Очерки внешней политики России / В.А. Емец. – М., 1977. – 367 с.
3. Васюков В.С. Внешняя политика России накануне февральской революции. 1916 – февраль 1917 г. / В.С. Васюков. – М., 1989. – 312 с.
4. Давидсон А.Б. Февраль 1917 года Политическая жизнь Петрограда глазами союзников / А.Б. Давидсон // Новая и новейшая история. – № 5. – М., 2007. – С. 3–21.
5. Ланцев С.Н. Британская дипломатия накануне свержения самодержавия / С.Н. Ланцев // Вестник Брянского государственного университета. – № 2. – Б., 2012. – С. 51–55.
6. Архив Внешней политики Российской империи, г. Москва (далее – АВПРИ). – Ф. 151. Политархив. – Оп. 482. – Д. 4287. – 430 л.
7. АВПРИ. – Ф. 151 Политархив. – Оп. 482. – Д. 4001. – 70 л.
8. Российский Государственный Военно-Исторический Архив (далее – РГВИА). – Ф. 2003. – Оп. 1. – Д. 695. – 320 л.
9. РГВИА. – Ф. 2000. – Оп. 1. Т. 2. – Д. 4435. – 489 л.
10. Мировая война в цифрах / Отв. редактор Д. Митяев, Р. Разумова. – М., 1934. – 127 с.
11. Kiritesky Constantin Istoriari zboiului pentru întereginea României 1916-1919 / Constantin Kiritesky. – В., 1927.–530 с.
12. Государственный Архив Российской Федерации (далее – ГАРФ). – Ф. 1001. – Оп. 1. – Д. 232. – 5 л.
13. Шишов А.В. Участие Русской армии в боевых действиях Первой мировой войны / А.В. Шишов // Последняя война Российской империи / отв. ред. В.П. Козлов. – М., 2006. С. 216-221.
14. Керсновский, А.А. История Русской армии: 4 т. / А.А. Керсновский. – М., 1994. – Т. 4. – 368 с.
15. Олейников А.В. Вклад России в победу над германским блоком в Первую мировую войну (1914-1918 гг.): Дис. ... док.ист. наук. 2012. – 649 с.
16. Българската армия въ Световната война 1915-1918 / Отв. ред. И.В. Филиповъ: в 12 т. – София, 1939. – Т. 8. – 796 с.
17. Cursa Ion Antantăromâna în sampanille din anii 1916-1917 / Ion Cursa. – В., 1967. – 340 с.
18. РГВИА. – Ф. 2085. – Оп. 1. – Д. 15. – 125 л.
19. РГВИА. – Ф. 2139. – Оп. 2. – Д. 104. – 380 л.
20. РГВИА. – Ф. 2139. – Оп. 2. – Д. 105. – 452 л.
21. РГВИА. – Ф. 2270. – Оп. 1. – Д. 10. – 35 л.
22. РГВИА. – Ф. 2126. – Оп. 1. – Д. 207. – 152 л.
23. Нелипович С.Г. Брусиловский прорыв. Наступление Юго-Западного фронта в кампанию 1916 года / С.Г. Нелипович. – М., 2006. – 48 с.
24. Васильев Ф.И. Стратегический очерк войны 1914-1918 гг. 8 ч. : Румынский фронт / Ф.И. Васильев. – М., – 1923. – Ч. 8. – 129 с.
25. РГВИА. – Ф. 2003. – Оп. 1. – Д. 63. – 454 л.
26. Нотович Ф.И. Бухарестский мир 1918 г. / Ф.И. Нотович. – М., 1959. – 259 с.
27. РГВИА. – Ф. 2085. – Оп. 2. – Д. 37. – 19 л.
28. Федоров, В. Русская военная миссия в Румынии во время Первой мировой войны / В. Федоров // ВИЖ. – 1947. – №8. – С. 94–99.
29. Otu P. Reformamilitarășisocietateaîn România / P. Otu. – В.: “ Editura Militară”, 2009. – 426 с.
30. АВПРИ. – Ф. 151 Политархив. – Оп. 482. – Д. 3964. – 45 л.
31. АВПРИ. – Ф. 151 Политархив. – Оп. 482. – Д. 3917. – 50 л.
32. Головин Н.Н. Военные усилия России в Первой мировой войне / Н.Н. Головин. – М., 2006. – 528 с.
33. Гурко В. Война и Революция в России Мемуары командующего Западным фронтом 1914-1917 / В. Гурко. – М., 2007. – 399 с.
34. Залеский К.А. Первая мировая война правители и военачальники / К.А. Залеский. – М., 2000. – 576 с.
35. Военная промышленность России в начале XX века (1900-1917) / Авт.-сост. И.О. Гаркуша, Ю.В. Ильин, С.В. Мироненко, В.В. Поликарпов. – М., 2004. – 832 с.
36. РГВИА. – Ф. 2085. – Оп. 1. – Д. 18. – 125 л.
37. Разложение армии 1917 г. / Авт.-сост. В.Л. Гончаров. – М., 2010. – 496 с.
38. Покровский Н.Н. Последний в Мариинском дворце: Воспоминания министра иностранных дел. – М. 2015. – 415 с.

39. Палеолог Морис. Царская Россия накануне революции; [Перевод с французского Д. Протопопова и Ф.Ге].– М.–П., – 1923. – 472 с.
40. Конференция союзников в Петрограде в 1917 г. // Красный архив. – 1927.– № 20. – С. 39-55.
41. Олейников А.В. Вклад России в победу над германским блоком в Первую мировую войну (1914-1918 гг.): Дис. ... док. ист. наук. 2012. – 649 с.
42. Наступление Юго-Западного Фронта в мае – июне 1916 г. / Авт.-сост. М.М. Семин, А.Н. Назарова, Н.П. Шляпников, А.П. Малышев. – М., 1940
43. РГВИА. – Ф. 2003. – Оп. 1. – Д. 1149. – 459 л.
44. Ростунов И.И. Русский фронт первой мировой войны / И.И. Ростунов.– М., 1968. – 388 с.
45. РГВИА. – Ф. 2003. – Оп. 10. – Д. 106. – 350 л.
46. РГВИА. – Ф. 2003. – Оп. 10. – Д. 109. – 455 л.
47. РГВИА. – Ф. 2000. – Оп. 1. – Д. 3341. – 537л.

Soloviov V. The Romanian question during the Petrograd Conference with participation of the Allied States (January – February 1917)

On the basis of a large number of documentary sources, the work of the Petrograd union Conference was analyzed, and the attitude of its participants to main purposes of the war, and the Romanian front role for their achievement were revealed. During the study special attention was paid to the presence of significant contradictions among the Allied States concerning the redistribution of material resources in order to overcome the internal crisis of the military-technical and economic spheres in the tsarist Russia. The author comes to a conclusion regarding the relationship between the tsarist Russia economic crisis intensification and the need for direct military-technical assistance of the Allies to Romania in 1917.

Key words: First World War, Romania, Russia, England, France, Bulgaria, Romanian Front, Salonika Front, Petrograd Conference, Entente, allies.